

Качкынчиева А.Ж., Бакиева С.Т.

ИЙГИЛИК – АРАКЕТТИН БУЛАГЫ

Качкынчиева А.Ж., Бакиева С.Т.

УСПЕХ – ИСТОЧНИК СТАРАНИЯ

A.Zh. Kachkynchieva, S.T. Bakieva

SUCCESS - SOURCE EFFORTS

УДК:371.59.46

Макалада авторлор студенттерге чет тилин үйрөтүү менен бирге эле сабактарда тарбия берүүгө көңүл бөлүшкөн.

В данной статье авторы уделяют большое внимание к изучению иностранных языков и воспитание студентов на уроках.

This article is devoted to the brining up the students at the lessons of foreign languages.

Студенттердин жогорку деңгээлдеги билимге ээ болуусу, аларды окуткан окутуучунун билиминин өлчөмүнө, анын эмгегине жараша болот эмеспи. Окутуучу жогорку окуу жайын бүтүрөт, бир айлыкпы, эки жумалыкпы айтор билим өркүндөтүү курстарынан өтүп турат, мезгил-мезгили менен ар түрдүү семинарларга, тренингдерге, конференцияларга катышып турат. Окутуучунун алган булл билимдери туруктуу билим боло алабы деген суроо туулат. Албетте, бул туруктуу билим боло албайт деп түздөн-түз айта алабыз. Анткени окутуучулардын ар бир сабакка чыгармачылык менен даярдануусу гана ийгилик алып келет. Ошондуктан ар бир окуу жайда иштейм деген окутуучу сааттарды, тайпаларды бөлүштүрүүдө төмөндөгүдөй суроо талаптарды эске алуусу зарыл деп ойлойм.

1. Студенттер экзамендерин тапшырууга толук, жетиштуу түрдө даярбы?
2. Кружокторду талаптагыдай өтө алабы?
3. Кружоктун органы болгон дубал газетасын студенттер кызыгып окугудай кылып чыгара алабы?
4. КВН, викториналарды жогорку деңгээлде кызыктуу уюштура билеби?
5. Кошумча сабактарды, факультативдик талаптагыдай окута алабы?
6. Окуу программасын толук билеби? (же өзгөрүүлөр болгонун).
7. Сабакка анализ берүүнүн структурасын билеби?
8. Сабак учурунда тарбиялык (адептүүлүккө, патриоттуулукка, эстетикалык, эмгекке ж. у. с.) иштерди практикалай алабы?
9. Кабинетти студенттерге таасир тийгизгидей кылып, азыркы учурдун талабына ылайык жабдып, жасалгалай алабы?
10. Сабакта техникалык каражатты, көргөзмөлүүлүктү эффективдүү пайдаланууну билеби?
11. Студенттер менен жекече иштей алабы?
12. Студенттерди олимпиадага даярдай алабы?

13. Баа коюунун нормасын билеби?
14. Өз предметинин тарыхын билеби?
15. Предмет аралык байланышты иш жүзүнө ашыра алабы?

Бул суроо-талаптарды ишке ашырууну окутуучуларды аттестациялоо учурунда да эске алса болот. Бул макалада ушул суроо талаптарга иши менен жооп берген, аракетчил, тажрыйбалуу, изденүүнүн түйшүгүнө баткан жалпы окутуучулардын иш тажрыйбаларынан байкалган кээ бир ыкмаларына токтолуп кетүүнү туура көрдүк.

Мындай окутуучулардын билимин жогорулатуунун бирден-бир кенири таралган формасы өз алдынча даярданып, билим алуу болуп. Андыктан биринчи ирет өз китепканасын, көргөзмө материалдарды байытуу максатында китептерди, кызыктуу брошюларды жыйноого аракеттенишет. Биз аны төмөндөгүдөй топторго бөлдүк.

1. Биринчи жана экинчи курстар боюнча юридикалык маанидеги окуу китептерин жыйноо.
2. Тилди үйрөтүүнүн башталгыч курстары менен болгон байланышты ('English for beginners' окутуу боюнча китептер) өөрчүтүү.
3. Методикалык китептер.
4. Дидактикалык материалдар жана көнүгүүлөр жыйнактары.
5. Кружок иштерине керектүү китептер жана материалдар.
6. Олимпиадага байланыштуу китептер.
7. Жогорку жана атайын орто окуу жайларына кирүү үчүн даярдануучу китептер.
8. Юриспруденциянын тарыхына жана көрүнүктүү, белгилүү юристтердин өмүр баянына байланыштуу китептер.
9. Жогорку органдардын көрсөтмөлөрү.
10. Конференция, семинарлар, ар кандай курстардын материалдары сабакта.
11. Техникалык каражаттардын колдонулушу боюнча сунуштары жана көрсөтмөлөр.
12. Тарбиялоого тиешелүү (эмгекке, улуттук-патриот болууга, чындыкка, адептүүлүккө жана эстетикага ж.б.у.с.) ар тараптуу материалдар.
13. Предмет аралык байланышты чыңдоо боюнча китептер, макалалар, брошюралар.
14. Жалпы педагогикага тиешелүү китептер.
15. Энциклопедия, сөздүктөр, справочниктер.
16. Жалпы кругозорду өстүрүү боюнча китептер, кызыктуу макалалар, докладдар, брошюралар.

«Высшая школа», «Иностранные языки в школе» ж. б. журналдарынын», «Кут билим», «Билим булагы», «Учительская газеталарынын» тиркемелери бар. Ар түрдүү тематикадагы папкаларды да уюштуруп коюу ашыктык кылбайт. Анда педагогикага жана кругозорго байланыштуу көптөгөн материалдарды кездештирүүгө болот. Китептерди жетишерлик топтоп коюу чек эмес. Аны Карл Маркс: «Алар (китептер) менин кулдарым, мен каалагандай кызмат кылат» деп айткандай (Маркс жөнүндө эскерүүлөр 264-бет) системалуу окуп, аны практикада рационалдуу пайдаланууга аракеттенүү зарыл. Күнүгө керектүү телеберүүлөрдү көрүү менен жогорку органдардын газета журналдардан баштап райондук газеталарга чейин окуп туруу жакшы гана натыйжасын берет. Бул эми аргасыз айтылган нерсе. Болбосо бардык жаңылыктар, өзгөрүүлөр интернет барактарына да кеңири берилип турат. Качан барып газета же журнал сатып алам эми дегендер үчүн. Негизинен «өз билимди өркүндөтүү» планын кандайдыр бир мөөнөткө түзүп алуу жана аны кафедрада карап, талкуулап бекитип алуу туурабы деп ойлойм. Адегенде биринчи курстар үчүн түзүлгөн программа менен таанышып, андан соң алардын окуу китебин, ага тиешелүү материалдарды үйрөнүп чыгуу (изучать) керек. Бул өтүлө турган тема оной деген ой менен көпчүлүк окутуучулар этибар алышпайт. Программаны өздөштүрүүнү төмөнкү курстардан эле баштоо керек. Кыскасы ирээттештирип, этаптарга бөлүп отуруп гана өздөштүрүү жеңилерээк ары жемиштүү болот деп 30 жылдык мектептерде, окуу жайларда иштеген практикага таянып айта алам. Аны төмөндөгүдөй жолдор менен ишке ашырууга болот: бош убактарда адабияттарды үзгүлтүксүз көп окуу: өз ара сабактарга мүмкүнчүлүк болушунча көп катышуу: өзүбүздүн сабагыбызга окутуучулардын көп кирүүсүн каалап, туура анализ берүүсүн өтүнүү; тажрыйбалуу ар кандай заманбап курстарга катышып жүргөн, ар тараптуу методист окутуучулар менен жекече пикир алышуу; секциялык иштерге, кафедралык отурумдарга үлгүлтүксүз катышуу жана өз ойлогон ойду ортого сала билүү; конкреттүү тема үстүндө талкууга, сабакка анализ берүүгө алдынкы тажрыйбаларды үйрөнүүгө, окуу жайдын документациясын окуп үйрөнүүгө, кечигүүсүз, активдүү катышып туруу өз жемишин берет. Билбеген нерселерди насаатчы окутуучулардан жана окуу бөлүмүнүн башчыларынан сурап турууга жетишүүгө аракеттенүү керек. Окуу жайдагы «Тилдер кафедрасынын» окутуучулары студенттерге сабак өтүү, семинарларга, отурумдарга катышуу менен эле чектелип калбастан, башка окуу жайларда өтүлүп аткан окуу жайлар аралык иш чараларга катышып, жазган макалаларын басууга берип, ар кандай доклад, лекцияларды окуп турушу, биздин окутуучулардын көп жаңы билбеген нерселерди өздөштүрүүгө чоң эле түрткү берип келет. Өз алдынча көп иштөөгө туура келет. Ошондой эле редакциялар менен болгон

байланыш, окумуштуулар менен байланыш жана алардын кеңештери менен бирге эле азыркы техника заманында интернеттен да көп жаңы нерселер менен таанышуу көз карашка эбегейсиз өзгөрүүлөрдү киргизээри шексиз. Жаңыланууга өз билимин өркүндөтүүгө терең маани берүү менен көптөгөн формализмдерди жоюуну ар бир окутуучу өзүнөн баштоосу учурдун талабы.

Окуу жайда иштеген ар бир окутуучу сабак берүү менен эле чектелип калбайт. Ал тайпа жетекчиси, методикалык секциянын мүчөсү, кафедранын мүчөсү, жетекчиси болуу менен окуу жайдын коомдук иштерине активдүү катышат. Ошону менен эле чектелип калбастан, окуу жайдын жетишкен жактарын, өзгөчөлүктөрүн, анда эмгектенген тажрыйбалуу окутуучуларды, илимдин кандидаттарынын эмгектерин рекламалай билүү да окуу жайдын абройунун өсүүсүнө өбөлгө түзөт.

Ал эми тайпа менен иштеген окутуучу тайпа менен таанышып ар бир студенттин психологиясын өздөштүрүүгө аракеттенүү керек. Ишти тайпалык чогулушту өтүп, анда активдерин шайлоо менен баштоону бардыгыбыз эле билебиз. Ар бир милдет тагылган студент активине милдеттерин жана укуктарын дагы бир жолу эскертип, аткара турган иштери тууралуу план түздүртүп аны тайпада талкуулап туруп анан бекитүү аларды жасай турган иштерине жоопкерчилик менен мамиле жасоого үйрөтөт. Пландалган жумуштардын жыйынтыгын өз учурунда чыгарып туруу, ага баа бере билүү тайпадагы активдер менен кеңешмелерди өткөрүп, алардын иштерине багыт берип туруу, спорттук жана башка чараларга катышып, белгилүү орун алып келген студенттерге көңүл болуп, көңүлүн көтөрүү чараларын көрө билүү да аларга кыйла дем берет. Тайпалык чогулуштарда бирин-бири сындоого шарт түзө билүү жана ал сынга туура көз карашта болуп, жыйынтык чыгарууга үндөө, ага туура баа берип «ДОС күйдүрүп айтат, душман сүйүнтүп айтат» деген макалды туура түшүнгөндө гана чогулуш курч деңгээлде өтөт жана таасирдүү болот. Баарыбызга эле белгилүү акыркы мезгилде сын айтуу дегенди биз такыр жээрип, жек көрүп келе жатабыз. Кичине эле сын сыяктуу сөз айтылса менин укугумду тепсеп атат, мен өзүм билем эмне кылышты, мунун иши эмне экен деген сыяктуу пикирлер айтылып келе жатат. Студенттер менен байланышып окуулары, шарты менен кабардар болуп туруу алар менен көбүрөөк жакындатат. Ар бир студенттин атасы жана апасы кайсы жерде иштегенин, алардын жашоо шартын так билүү керек. Ата-энелер менен байланыш мурун көбүнчө кат жүзүндө жүргүзүлүп келсе, азыр байланышуунун, кабарлашуунун жолдору абдан көп. Тартиби начар студенттер жөнүндө маалыматты өз убагында анын жакындарына билдирип коюу кийин көп жоопкерчиликтин алдын алат. Ал эми активдүү, жөндөмдүү, үлгүлүү студенттердин ата-энелерине же окуган мектептерине ыраазылык билдирүү жөнөтүү – кийинки бизге келе

турган абитуриент же биздин келечектеги студенттерибизди өзүбүзгө чакыруунун эң жакшы жолу деп ойлойм. Буга мисал катары 2ФПиП-07 тайпасынын куратору болуп турганда эки студентке ыраазычылык кат жөнөткөндөн кийинки тайпадагы студенттердин катышуу-жетишүүсү алда канча жакшыргандыгын, бири-бирине атаандашып окуунун натыйжасында тайпадагы 26 студенттин жетөө артыкчылык дипломуна ээ болушкан.

Жогоруда айтылган (жасалыш жаткан) иштерди аткаруу үчүн окутуучу студенттерди чын дилден сүйүүсү керек. Ошондо гана окутуучулардын күчүнө-күч кошулуп, чыгармачылык менен демилгелүү иштей алат. Окутуучулук кесипте майда барат иш жок. Кандай гана иштер болбосун алдыңкы катарга коюп иштөө керек

Жаш, жаңы бүтүп келип окутуучулук кесибин аркалагандарга тажрыйбалуу окутуучулар кеңештерин айтуудан, үйрөтүүдөн тажабай, эринбей жардамын аябай бир нукка түшүүсүнө көмөк көрсөтүп турса, окуу жайыбызда методикага бай окутуучулардын саны көбөйөт деген ойдобуз.

Жаңы сабакка болгон көз караш жана ага болгон даярдык. Бул тема көпчүлүк мугалимдерге өтө жеңил көрүнөт да түшүндүрүү да жеңилдей сезилет. Чындыгында андай эмес. Менин атайын ушул темага кайрылганымдын себеби бекеринен эмес. Студенттердин билим деңгээлиндеги каталыктардын пайда болушунун себептери ушул темага байланыштуу экендигин өз практикадан көп эле байкадым. Алсак, англис тили сабагында текст менен иштөөдө жаңы сөз менен да грамматиканы да камтып, биринчи эмнени өтүү, андан кийин эмнеге токтолуу, кантип бышыктоо, студенттердин жеткиликтүү түшүнүүсүнө зор роль ойнойт.

Сабакка даярданууда тийиштүү болгон бардык материалдарды жыйнаган соң, системага салып алуу керек. Окуу куралдарды, дидактикалык материалдарды, газета-журналдарды да мүмкүнчүлүктүн болушунча эффективдүү пайдаланууга жетишүү зарыл. Түшүндүрүүдө жөнөкөйдөн татаалга өтүү принцибин көбүрөөк пайдаланган оң натыйжасын берет. Ошондой эле практикадан теорияга өтүү жолун унутта калтырууга болбойт. Жаңы теманы студенттер жеткиликтүү, элестүү түшүнүүсү үчүн практикадан турмуштан мисалдарды көп келтирүүгө аракет жасоо жакшы ийгилик берет. Көпчүлүк окутуучулар тиги темага окшош эки текст же мисал окшош деген сөздөрдү көп эле шылтоо калып калышат. Ушуга байланыштуу аналогиянын кесепетинен да көп каталар кетирилет. Мына ушуну эске алып алдын ала эскертүү ыкма катары салыштыруу

методун пайдаланууга болот. Дагы эске ала турган нерсе терминдердин маанисине көңүл буруу. Бул окуу китептеринде жок. Аны өз предметиндин тарыхынан, энциклопедиядан, сөздүктөрдөн кароого туура келет. Алсак, ушу темага байланыштуу «right», «law», «check» ж.б.у.с. Сөздөрдүн бардык маанисине көз жүгүртүп көрсө түшүнүктүү болот. Ушул сыяктуу сөздөрдү өтүүдө алардын түрдүү маанисине көңүл бөлүп жана түрлөрүнө мисалдар келтирүү менен сүйлөмдөрдө колдонулушуна кеңири токтолуп, келтирилген мисалдардын айырмасын тактап түшүндүрүп берүү милдет катары кабыл алган оң. Бул ошол сөздөр менен иштөөнү бир топ жеңилдетет. Мүмкүнчүлүктүн болушунча текшерүүнү көп колдонуп жана ага студенттерди да көнүктүрүү шарт.

Сабактын жүрүшү; уюштуруу иши жүргүзүлгөн соң үй тапшырманы суроо,– окуп келүүгө,– кайталап окуп келүүгө,– иштеп келүүгө,– жаттап келүүгө, буларды билген соң, жаңы теманы түшүнүүгө көңүл коюп сабактын жүрүшүн толук аткаргандан кийин студенттердин өтүлгөн теманы өздөштүрүүсү алда канча жогорку көрсөткүчтү көрсөткөндүгүн байкоого болот.

Бышыктоо – мында теориялык суроолорго жооп алуу менен көнүгүү иштелет. Өтүлгөн сөздөрдү жаттаганда дайыма маанисине түшүнүү менен айтуусун талап кылуу менен алардын жазылыштарына назар салуусун, баамдоосу менен айырмачылыктарына көңүл буруусун карайбыз. Сабактын сапатына анын ичинде бир тема болсо да аны терең түшүнүүсүнө шарт түзүү керек.

Жыйытыктоо: өтүлгөн теманын негизине болот. Адегенде түшүнүксүз суроолорду жыйнап алып, андан соң, аларга жоопту студенттерден алуу, алар жооп берсе, жоопторун толуктоо, жооп бере албаса берилген суроолорду байланыштырып жооп берүү.

Үй тапшырма – иштеп келүүгө берилген тапшырмага көрсөтмө берип, кызыккан алдыңкы студенттерге өзүнчө тапшырма берүү.

Баалоо – баалоодо сөзсүз анализ айтылып, жетишкен жактары, кемчиликтери, каталары белгиленип, алдын ала эскертүүлөр айтылып анан коюлат.

Адабияттар:

1. Зюзин Иван Андреевич. Основы педагогического мастерства: Москва «Просвещение» 1999.
2. Зеликман Александр Яковлевич. Английский для юристов: «Феникс» Ростов-на-Дону. 2005.
3. ш айыл «И.Я.Ш» 2010. – №5 Издательство «Просвещение».
4. Вестник. Научно-методический журнал. 3/2009.
5. Кут билим. Кыргызстан 2012-2014.

Рецензент: д.филос.н., профессор Үтүров К.